



Jesús Purroy

Homeopatia sense embuts

**Una pràctica que prospera
entre miracles i miratges**



Índex

Pròleg. Una conversa amb Manel Balcells i Joan X. Comella entorn de l'homeopatia	11
Apologia de l'autor.	23
1. Naixement, mort i resurrecció de l'homeopatia	39
2. El què de tot plegat	47
3. Afectes i desafectes	73
4. Aventures de l'homeopatia en el món de la ciència i viceversa . .	89
5. Prengui aquest placebo abans d'anar a dormir	103
6. Pocions, pomades, píndoles.	111
7. «Perfundet omnia caligine»	127
8. La premsa addicta	141
9. Una llei seca per a una societat que no es vol mullar	149
Conclusió. Hem tancat el cercle o estem caient en espiral?	161
Referències bibliogràfiques	173

CAPÍTOL 2

El què de tot plegat

En què es descriuen els principals elements teòrics de l'homeopatia.

LA FORÇA VITAL

L'homeopatia parteix d'una visió del món *vitalista*: per a Hahnemann i els seus seguidors, fins al dia d'avui, els ésser vius contenen alguna cosa que els diferencia del món no animat i que no es pot explicar en termes de reaccions bioquímiques. No és exactament l'ànima dels cristians, perquè també en tenen les plantes. Seria comparable al *qi* dels budistes o al *prana* dels hindús. Quan aquesta força vital pateix alguna mena de desequilibri dona lloc als símptomes que els metges agrupen sota el nom de malalties. Hi ha un munt de pràctiques que es basen en aquesta idea: l'acupuntura, la quiropràxia, el toc terapèutic, el shiatsu i moltes més. El seu objectiu és redreçar els desequilibris que pateix la força vital, a causa del nostre estil de vida o altres agressions externes.

Quan Hahnemann parlava de la força vital encara no s'havien fet experiments que la posessin a prova i, per tant, era justificable pensar que la química dels éssers vius era diferent de la química que té lloc en els tubs d'assaig.

Aquesta idea va començar a trontollar el 1828, quan Friedrich Wöhler va sintetitzar urea al laboratori. La urea és una substància que, fins aleshores, només s'havia produït dins els cos de les persones i altres animals. A les dècades següents es va viure un debat aferrissat entre els vitalistes i els seus oponents.

En contra del que pugui semblar, el contrari d'un vitalista no és un *mortalista* i la força vital no és el contrari de la *força mortal*. Els científics que pensaven —i que van demostrar experimentalment— que només hi ha una química i que és la mateixa per a tothom, rebien el nom de mecanicistes, materialistes o racionalistes. El que és irrefutable és que, quan un astrofísic detecta l'aminoàcid glicina a la cua d'un cometa, és la mateixa glicina que hi ha en les nostres proteïnes i les dels formatges, els bistecs i les lleties que ens mengem.

Avui dia el vitalisme només és present als marges de la ciència: no hi ha pràcticament cap científic, de cap disciplina, que defensi explicacions vitalistes per a cap fenomen natural. Especialment pel que fa al funcionament del cos, no hi ha ni rastre de vitalisme enlloc de la literatura de fisiologia, bioquímica, genètica ni medicina.

Per això sorprèn que al diccionari d'homeopatia editat pel Termcat, a l'entrada sobre vitalisme, després de la definició hi hagi una nota que diu: «Totes les disciplines de tradició empírica en medicina, com ara l'homeopatia, s'adhereixen al vitalisme». De seguida parlarem sobre la *tradició empírica* de l'homeopatia. Ara bé, els puc assegurar que la medicina científica empírica —la medicina a seques, la que s'ensenya a les universitats catalanes— no té absolutament cap relació amb el vitalisme.

Val la pena recordar que el Termcat té una funció ordenadora de la llengua: ha de normalitzar el llenguatge que fan servir diferents gremis. Jo l'he consultat de vegades per saber si hi havia alguna forma catalana per dir algun terme anglès de biologia molecular i, des del punt de vista lingüístic, només tinc elogis per a la seva feina. Al Consell de Direcció del Termcat hi ha representats l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i el Departament d'Economia i Coneixement (DEC) de la Generalitat de Catalunya. Entenc que

l'IEC o el DEC no són els encarregats de validar el contingut dels diccionaris del Termcat, però igualment em decep que aquestes institucions posin el seu segell d'aprovació —encara que sigui tàcitament— a una obra que conté afirmacions manifestament errònies. La referència al vitalisme no més és un exemple; n'hi ha més, que comentaré quan faci al cas. En aquest diccionari s'ha treballat amb rigor la part terminològica i no s'ha entrat a valorar el contingut científic dels articles. Al *Diccionari de la llengua catalana*, l'IEC és molt més circumspecte en la seva definició del vitalisme i ho deixa en «doctrina que considera els fenòmens biològics com a irreductibles als processos fisicoquímics», sense fer esment de l'adscripció al vitalisme de cap mètode terapèutic.

Hi ha un estudi del 2007 que suggereix una relació entre el vitalisme, la superstició i l'acceptació de les medicines alternatives. Totes aquestes creences estan relacionades amb una categorització errònia dels fenòmens. Una persona que creu que el cos es cura *perquè vol* (és a dir, una interpretació vitalista) té més probabilitats de ser supersticiós i d'acceptar les medicines alternatives que una persona que tingui una actitud racional davant els fenòmens naturals. La literatura homeopàtica es fa ressò d'aquest estudi i altres de semblants i ho considera positiu: segons ells, les persones amb més obertura mental tenen més tendència a fer servir medicines alternatives. No puc evitar recordar la frase lapidària de l'enginyer de la NASA James Oberg, que han popularitzat Carl Sagan i Richard Dawkins: «Tenir una ment oberta és una virtut, però no tan oberta que ens vessi el cervell».

ELS SIMILARS ES CUREN AMB SIMILARS

Aquesta és la principal base teòrica de l'homeopatia. Com passa amb les doctrines no basades en l'experimentació, amb el pas del temps han aparegut discrepàncies entre homeòpates i entre escoles homeopàtiques, però en aquest punt qualsevol homeòpata hi estarà d'acord.

L'origen d'aquest aforisme s'atribueix a Hipòcrates, que l'hauria recollit de la saviesa popular del seu temps. Hipòcrates també va dir que els contraris es curen amb contraris, però aquesta opció de tractament ha tingut menys fortuna. El diccionari del Termcat diu que la doctrina dels contraris té un ús destacat en la medicina convencional, però això no és correcte. Davant d'una inflamació els metges poden donar un *antiinflamatori*, i davant d'una depressió, un *antidepressiu*, però això només són maneres de parlar. De la mateixa manera, podem dir que un antiinflamatori és un corticosteroide o un inhibidor de la COX, si ens volem referir al seu mecanisme d'acció. Similars o contraris: potser Hipòcrates es va curar en salut, recollint dues maneres contradictòries d'intentar retornar la salut als malalts del seu temps.

Com arriba la doctrina dels iguals a l'homeopatia? Segons els llibres, Hahnemann va voler comprovar una afirmació que havia llegit sobre els efectes de l'escorça del Perú. D'aquesta escorça s'extreu la quinina, que, avui dia, encara és un medicament efectiu per combatre la malària. Segons explica Hahnemann, va prendre una preparació d'escorça del Perú i va començar a manifestar uns símptomes semblants a la malària: febres i calfreds. Com que era un home culte del seu temps va recordar l'aforisme d'Hipòcrates i el va relacionar amb la seva experiència. Hahnemann —seguint Hipòcrates— sabia que els similars es curen amb similars, sabia que la quinina es fa servir per curar la malària, i va notar com una persona sana que pren quinina desenvolupa uns símptomes semblants a la malària. Amb aquestes dades va arribar a la conclusió que, per trobar remeis a les malalties, calia buscar substàncies que, administrades a persones sanes, produïssin els mateixos símptomes que els de la malaltia.

Com que aquesta és l'afirmació fonamental de l'homeopatia, val la pena entretenir-s'hi una estona.

D'entrada, tenint en compte els criteris de l'època, com és d'acceptable? És una teoria esbojarrada o és una candidata a convertir-se en una llei mèdica que s'ensenyi a les escoles?

Vista amb ulls del seu temps, seria una teoria acceptable, tenint en compte que el mètode experimental aplicat a la medicina encara no estava ni de bon tros consolidat. Prendre com a cert un aforisme del món antic ara no seria acceptable en cap context científic. Al final del segle XVIII va ser considerada només una excentricitat, però encara no hi havia ni la teoria germinal de les malalties, ni cap coneixement de genètica, ni se sabia pràcticament res de fisiologia. El cos humà encara era, en molts sentits, una caixa negra que els metges de l'època tractaven a base d'intuïció i costums. L'ús de la quinina per combatre la malària és un exemple de com la medicina incorpora qualsevol solució, independentment d'on vingui.

El pas d'una observació personal a una llei científica és molt complex, perquè hi ha una sèrie de criteris que cal complir. Però en cap cas es jutja l'estímul inicial que provoca que algú tingui una idea. La ciència té un fort component de creativitat, que cal combinar amb uns coneixements molt sòlids i una gran quantitat de treball. La història de la ciència és plena de científics que han tingut intuïcions en somnis, durant una febrada, caminant per la muntanya o jugant a tennis. Si les seves hipòtesis han passat totes les proves experimentals que calia, han estat acceptades, ni més ni menys que una teoria que algú hagi pensat assegut davant un ordinador o en una biblioteca. En aquest sentit, les febres de Hahnemann serien l'estímul inicial que permet donar una idea. La feina dura comença en aquest moment: cal demostrar que allò que es diu és cert.

Acceptem, per seguir l'argument, que Hahnemann realment va tenir els símptomes que explica. A partir d'aquí podem veure que va cometre errades greus de mètode i de lògica.

Pel que fa al mètode, la comprovació de l'efecte de la quinina sobre un individu sa no es va fer de manera independent. Un experimentador que sàpiga el resultat que s'espera d'un experiment es pot veure influenciat per notar allò que se suposa que ha de notar. D'aquí ve la importància de fer les proves a cegues. Es pot argumentar que el 1800 no era habitual fer assaigs a cegues, però no hi havia cap obstacle intel·lectual insuperable per dissenyar

aquest experiment. Els crítics contemporanis van veure de seguida que l'única manera de validar les afirmacions dels homeòpates era sotmetent-les a una prova a cegues.

Com que les seves afirmacions eren, d'una banda, molt atrevides i, d'altra banda, molt fàcils de comprovar, durant les primeres dècades del segle XIX es van posar a prova. A la conferència d'Oliver Holmes que he esmentat abans s'hi citen uns quants exemples, incloent-hi un del 1801, abans i tot que Hahnemann publicàs el seu llibre. Aquell any un metge francès va estar prenent diverses dosis d'escorça del Perú i en va donar a voluntaris, sense notar cap dels símptomes que Hahnemann descriu. Aquest treball no és una resposta a l'homeopatia, perquè és anterior a la seva difusió, però debilita l'observació de Hahnemann.

Una sèrie de substàncies que Hahnemann havia inclòs a la farmacopea van passar pel procés —ben normal en la ciència— de la comprovació independent. Aquestes incloïen l'arnica, el sofre i el cafè (que, segons Hahnemann, provocava febre i era causant d'una colla de malalties). En cap cas es van produir els símptomes que Hahnemann havia descrit. A les històries de l'homeopatia que encapçalen els llibres mai no s'esmenten aquests fracassos.

I és estrany, perquè aquesta impossibilitat de recomprovar les observacions de Hahnemann ha arribat fins als nostres dies.

L'any 1997, una repetició de l'experiment inicial de Hahnemann, consistent a administrar quinina a individus sans, va donar un resultat interessant. D'una banda, els experimentadors no van notar cap dels símptomes esperats; només els símptomes normals de prendre un excés de quinina (diarrea i taquicàrdia, principalment, però no febre ni tremolors, que es presenten molt rarament en persones que prenen quinina com a preventiu de la malària). Alguns homeòpates van respondre fent la seva pròpia comprovació i van escriure als investigadors dient que havien patit símptomes fortíssims. Però no eren símptomes de malària, perquè aquests homeòpates no estan gens familiaritzats amb aquesta malaltia i no els sabien «experimentar». No he vist cap esment d'aquest experiment a les webs homeopàtiques, ni a

la literatura posterior al 1997. És normal, tenint en compte la relació asimètrica que tenen els homeòpates amb la ciència: quan sembla que els dóna la raó, s'hi aferren, però quan els contradiu, la ignoren.

Com a exercici de ciència casolana, qualsevol consumidor de tònica —sola o en combinat— en pot fer la prova. Algunes de les tòniques que hi ha a les botigues catalanes contenen quinina en quantitats que, segons els homeòpates, haurien de ser suficients per causar tremolors i febres en individus sans.

Hahnemann també va cometre errors de raonament lògic. Fins i tot si es pogués comprovar experimentalment, de manera independent, que la quinina causa símptomes de malària en una persona sana, Hahnemann incorre en dues errades clamoroses. Una és que causar els símptomes no és el mateix que guarir una malaltia. L'altra és que una observació feta amb la quinina no necessàriament s'ha de repetir amb una altra substància qualsevol. Un cop d'ull a la farmacopea homeopàtica demostra que aquests dos errors de lògica han quedat fermament integrats a la pràctica de l'homeopatia.

El concepte de la curació per similars anirà apareixent fins al final del llibre i tindrem ocasió de parlar-ne des de diferents punts de vista.

SIGNATURES, AMB UN BREU ESMENT DE LA PSICOANÀLISI

La *collecció de símptomes* (així és com l'anomenen els homeòpates) que una substància causa en un grup de persones sanes s'anomena *signatura*. Això pot incloure descripcions com aquesta: «Després de passar molta estona escrivint amb l'esquena encorbada, un dolor molt fort a l'esquena i les espatlles, com si se m'hagués regirat un múscul» (després de prendre àcid muriàtic). O aquesta altra: «Després de passar una estona ajupit, sensació dolorosa de pes al cap en reprendre la postura erecta» (després de prendre acetat de calci). Hahnemann va definir una signatura per a cada substància, i aquestes signatures s'han anat completant amb el pas del temps, a mesura

que els usuaris de remeis han experimentat nous símptomes. Un cop tret l'embolcall teòric, diríem que la signatura d'una substància homeopàtica és la collecció de picors, dolors i estupors que noten les persones que la proven. Les signatures queden recollides en llibres anomenats *matèria mèdica*, editats per autors diversos al llarg del temps.

Les signatures tenen un punt de contacte entre l'homeopatia i la psicoanàlisi.

Com a sistema filosòfic, la psicoanàlisi ens ha donat algunes idees interessants, unes quantes obres d'art i el concepte de «propaganda», basat en la manipulació del subconscient amb finalitats comercials o polítiques, que Edward Bernays, nebot de Freud, va posar en circulació a finals dels anys vint i que ja no ha desaparegut mai més. Tot plegat és discutible, com sol passar amb les idees filosòfiques. Ara bé, com a pràctica mèdica, la psicoanàlisi ha estat un dels punts més baixos de la medicina moderna. Amb una eficàcia terapèutica nul·la, ha creat una mitologia pròpia, ha donat mal nom a la psiquiatria i ha escampat desinformació altament perjudicial.

Una mena de psicoanàlisi primitiva està íntimament lligada a l'homeopatia abans i tot de Freud, gràcies al treball de James Kent als Estats Units cap al final del segle XIX. Kent va introduir els efectes psíquics a les signatures de les substàncies.

Els comentaris de Kent amenitzen la matèria mèdica homeopàtica amb tot de referències imaginatives. Per exemple, una carabassa japonesa, la coloquíntida (*Citrullus colocynthis*), és recomanable per als homes que estan irritables perquè no els van bé els negocis i a les dones que pateixen per les infidelitats dels seus marits. Val la pena fullejar una matèria mèdica homeopàtica (jo he consultat principalment la de Lathoud), ni que sigui només per sorprendre's amb les aportacions de Kent a les signatures dels remeis.

Tenint en compte que l'homeopatia estava passant les seves hores més baixes durant l'ascens de la psicoanàlisi i que els seus orígens són tan llunyans intel·lectualment, seria interessant veure quina força les ha dut a com-

plementar-se com una mà i un guant —més enllà de la seva ineficàcia terapèutica—. Potser es detecta un rastre de vitalisme en les teories de Freud. D'altra banda, a l'inici de la seva carrera Freud va escriure sobre la importància de determinar les bases biològiques de la conducta. Els seus seguidors van abandonar aquest camí, que els hauria mantingut alineats amb les ciències experimentals.

Abans he dit que no volia perdre'm amb exemples, però en aquest punt crec que són rellevants per il·lustrar la relació entre homeopatia i psicoanàlisi. Al llibre de Didier Grandgeorge que ja he esmentat abans cada malaltia té un valor simbòlic, que requereix un tractament diferent. Davant d'un cas d'asma hi pot haver diverses problemàtiques subjacents:

- por de la mort perquè creu que després no hi ha res, esperit materialista (donaríem *Arsenicum album*);
- no vol deixar la mare (donaríem *Pulsatilla*);
- estadi sàdic oral (donaríem *Belladonna*);
- cal trobar una solució o podem morir, el problema de l'esfinx (donaríem *Aconitum*).

I altres suggeriments igualment críptics. També podem tractar nens que són malparlats perquè el perdó no existeix (amb *Nitricum acidum*) o perquè són cruels (amb *Anacardium*); nens mentiders perquè han caigut del pedestal (amb *Veratrum album*) o perquè els seus pares han consumit drogues dures (amb *Opium* —avís als pares: les boletes homeopàtiques, d'opi o del que sigui, només contenen sucre); nens tímids per por de sortir de la bombolla (amb *Silicea*) o perquè acumulen les coses negatives del seu entorn (amb *Ambra grisea*).

No em puc resistir —i segurament els psicoanalistes hi trobarien explicació— a esmentar el tractament per al nen que es masturba amb massa

frequència (sense especificar quina freqüència és excessiva). La seva problemàtica és que, textualment, «sol no es pot crear res» i cal tractar-lo amb *Bufo rana*. Per ser exactes, amb extracte de glàndules de gripau. La matèria mèdica homeopàtica ens diu que *Bufo rana* és adequat per a persones que tenen desig d'estar soles per masturbar-se, que somiquegen, que als cinquanta anys es comporten com si en tinguessin vuitanta i que riuen de coses que no fan gràcia. És eficaç, diuen, per tractar l'epilèpsia, els quists d'ovaris i altres símptomes —per exemple, quan algú quequeja i s'enfada perquè la gent no l'entén—. També llegeixo que algunes dones indígenes —no queda clar indígenes d'on—, quan estan cansades de l'assiduïtat dels seus marits, els barregen a la beguda secrecions de glàndula de gripau, que els produeix impotència. Aquest darrer apunt suggereix que les glàndules de gripau tenen una acció farmacològica demostrable, però per demostrar quina és aquesta acció cal seguir un procediment rigorós. Com a tema de reflexió, proposo al lector que pensi amb quin experiment comprovaria que una persona riu de coses que no fan gràcia.

També llegeixo que una infecció és una afecció de l'inconscient d'una persona, mentre que una epidèmia afecta l'inconscient col·lectiu... Ara m'enten quan dic que podria escriure tot un llibre només comentant els aspectes psicoanalítics de l'homeopatia. Seria còmic, si no fos que hi ha persones que s'ho prenen seriosament, i no són persones qualssevol, sinó que estan a càrrec de la docència i l'atenció mèdica en centres de prestigi. En un entorn mèdic científic, una persona que afirmés coses com les que hi ha als paràgrafs precedents perdria tota la credibilitat davant els seus col·legues i, probablement, quedaria apartada de qualsevol lloc on pogués fer mal.

L'EXPERIMENTACIÓ PATOGENÈTICA

Tots els símptomes que he esmentat en aquest capítol —el mal d'esquena, la sensació desagradable quan algú es redreça després d'estar una estona

ajupit, les ganes d'estar sol per masturbar-se— són resultat de l'experimentació patogenètica.

L'experimentació patogenètica és la manera com es descriuen els efectes que una substància té sobre una persona sana. L'experimentació en persones sanes és la primera fase del desenvolupament d'un fàrmac científic. Si hom compara el procediment que se segueix per comprovar l'efectivitat d'un fàrmac i el desenvolupament de remeis homeopàtics mitjançant l'experimentació patogenètica, el primer que es veu és que als participants en un assaig clínic se'ls dóna una dosi coneguda i quantificable d'un fàrmac, que prèviament s'ha comprovat en animals per avaluar-ne la toxicitat i l'efectivitat. La dosi que se'ls dóna és la que s'espera que pugui tenir efecte terapèutic sense presentar toxicitat. Qualsevol resultat estrany en aquest punt, qualsevol símptoma no esperat o no desitjable, és suficient per liquidar el projecte. La ciència descarta, encara que això representi milions de pèrdues per a la indústria farmacèutica i una decepció per als pacients que esperen un tractament.

En canvi, l'homeopatia parteix del principi arbitrari que la mateixa substància que causa uns símptomes en una persona sana els eliminarà en una persona malalta. Per això cada cop que es vol provar la capacitat curativa d'una substància es dóna a uns experimentadors sans i se'ls demana que apuntin tot el que notin, en tots els sentits, durant els dies següents al tractament. De vegades la substància està diluïda fins a l'absència total, altres vegades es dóna en quantitats tòxiques: un dels pioners experimentadors del segle XIX, Constantin Hering, va quedar paralytitzat del braç esquerre per un excés d'autoexperimentació amb verí de serp. Val a dir que el remei preparat a partir d'aquest verí (*lachesis*) ha resultat ser útil per tractar ferides de bala gangrenades i psicosis paranoides, entre altres mals —o això diu Manuel Mateu Ratera al seu llibre de primers auxilis amb homeopatia—. El 2012 alguns diaris es van fer ressò de la futura reedició d'una versió ampliada d'aquest llibre, però no com a avís per l'efecte nociu que pot tenir en els lectors, sinó com una bona notícia per a la societat.